

KATEKIZMI BOGOLJUBNOG BOGOSLOVCA MATIJE DIVKOVIĆA

Franjo Emanuel Hoško

Matija Divković je »najznatniji i najpoznatiji bosanski pisac 17. i 18. stoljeća, a njegova su djela prvine bosanske književnosti.«¹ Po svojim teološkim shvaćanjima, koja iznosi u literarnom stvaralaštvu, on je također »začetnik bosanske franjevačke teološke škole 17. i 18. stoljeća«.² Nastojanjem frajnevacu oko oživotvorenja poslijetridentske crkvene obnove u Bosni, odnosno na širokom području djelovanja franjevačke provincije Bosne Srebrne, od Budima do Jadrana, na području turske vlasti, javlja se u tim specifičnim uvjetima osobito teološko razmišljanje u službi ostvarenja spomenute obnove. Literarna djelatnost Matije Divkovića razumljiva je upravo u tom kontekstu opće katoličke obnove u svijetu i njezine

primjene u Bosni, jer je glavni motiv Divkovićevog pisanja: obnova Crkve »puka slovinskoga«.³ On toj obnovi pruža prvi i osobit prilog svim svojim djelima, a ponajviše svojim katekizmima.

Divković je rođen 1563. blizu Olova, u selu Jelaške. Najvjerojatnije je svoje osnovno i srednje obrazovanje stekao kod frajnevacu u Olovu, a filozofsko i teološko u Italiji. Iz njegovog života je poznato da je 1609. boravio kao kapelan u Sarajevu, 1612. u Kreševu, 1616. u Olovu, a 1623. u Gradovrhu. Umro je 21. VIII. 1631. u Olovu. Radi izlivanja slova bosanske ćirilice, kojom su tiskana njegova djela, boravio je 1609. u Veneciji. Nije poznato da je zbog drugih razloga bio u inozemstvu, ali njegov naslov »bogoljubni bogoslovac«, koji

1) GEORGIJEVIĆ, K., *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb 1969, 152.

2) MARKEŠIĆ, L. M., *Katolička reforma i njezin značaj »za narod puka slovinskoga« prema djelima fra Matije Divkovića (1563—1631)*, u: *Povijesno teološki simpozij u povodu 500. obljetnice smrti Bosanske kraljice Katarine*, Sarajevo, 1979, 151, 162, 163. — Ovaj rad dr Luke Markešića,

profesora Franjevačke teologije u Sarajevu, predstavlja nadahnuće i osnovicu ovom prikazu Divkovićevih katekizama. O njemu također ovise sudovi o značenju Divkovićevih djela u potridentskoj obnovi Crkve među Hrvatima. Za dopuštenje da se u tom smislu koristim njegovim radom i ovdje zahvaljujem prof. Markešiću.

3) MARKEŠIĆ, L. M., *Katolička reforma...*, 152.

potvrđuje i latinski naslov »lector«, nameće slutnju da je Divković po završetku teološkog studija stekao kvalifikaciju profesora i kasnije, možda čak u inozemstvu, predavao teologiju.⁴ Ako je ova slutnja opravdana, bilo bi lakše razumjeti kako se u tim teškim uvjetima života i djelovanja Crkve pod turskom vlašću Divković odvažio na književno djelo u korist poslijetridentske obnove.

Divković je autor četiriju knjiga. Prvo djelo je *Nauk karstjanski* koji se zbog većeg formata naziva *Veliki nauk karstjanski*. U istom svesku s tim djelom otisnuo je 1611. u Veneciji Divković i djelo *Sto čudesa aliti zlamenja Blažene i zlavne Bogorodice, divice Marie*. Takozvani *Mali nauk karstjanski* štampan je 1616. u Veneciji pod naslovom *Nauk karstjanski s mnoziemi stvari duhovniemi ivel e bogoljubniemi, koi Nauk od Ledezme i Belarminova Nauka u jedno stisnu i složi bogoljubni bogoslovac fra Matie Divković iz Jelašak, reda svetoga Frančeska*. Posljednji spis je propovjedničko djelo *Razlike besjede* (Venecija 1616).

Velik nauk karstjanski je Divković posvetio »Antunu Gargureviću, Bošnjakinu iz Sarajeva, i Pavi, sinu njegovu«, a namijenio ga je svim katolicima u Bosni. U podnaslovu, naime, ističe: »U ovom se nauku zdarže mnoge stvari lipe i korisne svakomu karstjaninu koi hoće poznati pravu vieru i zakon Isukarstov«. Da knjiga bude što bliža narodu iz kojeg je potjecao i s kojim je

4) PANDŽIĆ, B., *Relatio de provincia Bosnae Argentinae O.F.M. an. 1623. S. Congregationi de Propaganda fide exhibita*, u: Mandićev zbornik, Rim, 1965, 222.

5) MARKEŠIĆ, L. M., *Katolička reforma...*, 157.

6) Usp. ŠTEFANIĆ, Vj., *Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstjanski«* (1583), Sarajevo 1938, str. VII.

7) Isto, str. IV—VI: *Jakov Ledesma (Villa Cuellar u Španjolskoj, 1915 — Rim, 1575) pripada*

živio, Divković ju je pisao »jezikom slovinskim kako se u Bosni govori« (VNK, 1r) pa ju je preveo »u pravi istiniti jezik bosanski« (VNK, 42v). Premda Divković sam naglašava da je *Veliki nauk karstjanski* prijevod s latinskih predložaka, ipak to ne mora značiti da je riječ o doslovnom prijevodu nekog latinskog katekizma, nego je najvjerojatnije i taj katekizam kompilacija iz više katekizama. Divković navodi među izvorima tog svog prvog katekizma *Svetopismo*, crkvene sabore, crkvene oce i službene crkvene deklaracije, ali u sadržaju i rasporedu tema slijedi vjerno metodu pisanja poslijetridentskih katekizama.⁵ Katekizam je podijeljen u dva dijela: prvi govori »kako imamo Isukarsta nasliedovati«, a drugi raspravlja o Vjerovanju, Očenašu, Zdravomariji, Božjim i crkvenim zapovijedima te o sakramentima. Raspored drugog dijela navodi na misao da se Divković već i u izradi *Velikog nauka karstjanskog* oslanjao na katekizme *Jakove Ledesme*,⁶ a ne samo kod izrade *Malog nauka karstjanskog*. Taj dio Divkovićevog katekizma zapravo slijedi Ledesminu raspodjelu katekizamskog gradiva,⁷ dok je prvi dio možda izvoran. Luka Markešić smatra da je *Veliki nauk karstjanski* najznačajnije Divkovićevo teološko-katehetsko djelo, koje svojim tumačenjima predstavlja domet suvremene katoličke teologije na Zapadu i izražava duh i smjernice katoličke reforme i dogmatskih stavova u odnosu

krugu najznačajnijih isusovaca 16. st. Poznat je teolog, pedagog i profesor rimskog sveučilišta Gregorijane. Organizator je isusovačkog školskog i odgojnog programa, tzv. *Ratio studiorum*, i pisac niza teoloških, pedagoških i katehetskih priručnika. Napisao je jedan katekizam za odrasle i vjeroučitelje, a jedan za početnike i djecu: »*Dottrina Christiana breve*« (Roma 1571). Prvi je, naravno, bio opširniji, a drugi kraći.

prema protestantskoj reformaciji.«⁸ Već u predgovoru *Velikog nauka karstjanskog* Markešić uočava jedan značajan vid Divkovićeve antropologije, kad je govor o čovjeku kao »stvorenju« i »slici Božjoj«, koji je kao takav pozvan i može činiti dobro i zlo. Tu tvrdnju Divković obrazlaže prirodnom teologijom: »Svemogući gospodin Bog budući satvorio čovjeka na svoju sliku i priliku. To jest kakonoti Bog Svemogući ima tri stvari, to jest pamet, spominu i volju... (VKN 1v). Može se naslutiti u ovom isticanju mogućnosti i dostojanstva čovjeka suprotstavljanje Luthe-rovoj nauci o posvemašnjoj pokvarenosti čovjeka. Osobito je naglašeno kod Divkovića Lutheru suprotno naučavanje o čovjekovoj slobodi: »Čovjek ima slobodnu volju svoga činjenja. To jest Gn Bog mu je dao da može činiti što hoće. U čovječjoj volji ili mu činiti zlo ili dobro; kojom svojom voljom može sagriješiti i zlo učiniti protiv volji Božjoj. Također može s pomoćju Gn Boga ukloniti sve i učuvati se od svakoga zla; i učiniti dobro koje je dobro dostojno plaće. I ovo može učiniti ne usilovan kojom silom; nego samo po svojoj volji, koju ima da može činiti što hoće; tako mu je dao Bog. I tako je u čovječjoj volji ili mu se sahraniti ili mu se osuditi.« (VKN, 307 rv).

Divković jednako tako pozitivno razlaže glavno kontraverzno pitanje katoličke i protestantske teologije o odnosu vjere i dobrih djela: »Zato tko se zove imenom karstjanin, a djeli (tj. djelima) ne naslijeđuje Isukarsta zaludu mu je i na veće osuđenje« (VKN, 15 v). U tumačenju Vjerovanja Divković daje kratku definiciju Crkve kao »skupa pravovjer-

nih i dobrieh karstjana« ističući da je Krist »glava svete majke Crkve« (VNK, 70rv). Razlikuje tri dijela Crkve: »dio u kraljevstvu nebeskom«, »dio pravovjerni karstjana u purgatori« i »dio u strahu i čekanju... jošte na ovom svietu«. Divković ističe ulogu papinstva u Crkvi: »Ove skupštine, aliti ove svete majke Crkve glava, vladac, pastir i gospodar jest namjesnik Isukarstov. To jest Sveti Otac Papa Rimski. Ova glava i pastir, aliti sveti Otac papa bio je najprije sveti Petar Apošto« (VNK, 71r). Sakramente Divković definira: »Posvetilište jest biljeg vidjeni, milosti neviđene« (VNK, 136v, 137r). Među »posvetilištima« je Euharistija »najveća, najplemenitija, najslavnija« (VNK, 139r). U katekizmu je naglašeno katoličko shvaćanje opravdanja čovjeka kao procesa koji se stvarno događa po sakramentima, koji su vidljivi znakovi nevidljive Božje milosti, jer Gn Bog svojom krepostju opere i očisti... dušu, i da joj svoju milost« (VNK, 137r).

Mali nauk karstjanski, kako to već u naslovu ističe, sastavio je Divković po katekizmima Jakova Ledesme i Roberta Bellarina. Sastavljen je u obliku pitanja i odgovora, a u osnovi slijedi Ledesmin *Mali katekizam*. Vjekoslav Štefanić drži da je »Divković svoj tekst pisao na osnovi našega hrvatskoga prijevoda (tj. anonimnog prijevoda tiskarnog latinicom 1578. u Veneciji), i to jamačno starijeg izdanja nego što je ovo naše, a talijanskim se tekstom možda uopće nije služio.«⁹ Štefanić je također brižljivo usporedio Divkovićev *Mali nauk karstjanski* s prijevodom Ledesminog katekizma iz 1578. godi-

8) MARKEŠIĆ, L. M., *Katolička reforma...*, 159—161.

9) ŠTEFANIĆ, Vj., *Mali kršćanski nauk J. Ledesme u hrvatskom prijevodu od g. 1578.*, u: *Vrela i prinosi* 11 (1940), 70.

ne,¹⁰ a također i s ćirilskim izdanjem iz 1583. godine.¹¹ Iz Bellarminovog *Malog Katekizma* Divković je preuzeo »Drugo istomačenje vjerovanja počtovanoga gospodina Roberta Belarmina« (306—315 u izdanju iz 1698), drugi dio tumačenja Očenaša (318—324), također »Kratko istomačenje od zapoviedih« (333—339), kao i »Od krepostnih Božanstvenih i stožernih« (348—351) te poglavlja »Od darova Duha Svetoga« (351—352), »Od diela milosrdia« (352—352), »Od grieha« (354—358), »Od četirih nepokoćnih (358) i »Od rožaria« (359—361). Poglavlje od »Sedam posvetilišta istomačenje« Divković je sastavio kombinirajući Ledesmin i Bellarminov tekst.¹²

Divkovićeve katekizmi odigrali su značajnu ulogu u vjerskom odgoju na-

šega naroda. *Mali nauk karstjanski* doživio je, čini se, dvanaest izdanja (1630, 1640, 1682, 1683. (?), 1686, 1698. (tri izdanja), 1707. (dva izdanja, 1723, 1738). Bio je poznat i u Dalmaciji, gdje su — prema zapisu Alberta Fortisa — vjernici po njemu ispravljali propovjednika.¹³ *Veliki nauk karstjanski* bio je prvenstveno namijenjen obnovi crkvene nauke i crkvenog života crkvenih službenika. On kao teološko djelo, kako naglašava Markešić,¹⁴ ne samo da teži crkvenoj obnovi u duhu Tridentskog sabora nego želi također »buditi svijest dostojanstva i samobitnosti« kod katolika pod turskom vlašću i »dati im snagu za ustojanje pod nasiljem turskih okupacionih institucija i poticati... nadu za ostvarenje prava na slobodu i dostojan mir.«

10) *Isto*, 74—90.

11) ŠTEFANIĆ, Vj., *Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstijanski«* (1583), str. XV: Ovo izdanje Ledesminog katekizma Štefanić smatra prijevodom opširnijeg Ledesminog katekizma i ne nalazi da bi se Divković služio tim prijevodom.

12) *Isto*, XIV—XV.

13) GEORGIJEVIĆ, K., *Hrvatska književnost*... 152.

14) MARKEŠIĆ, L. M., *Katolička reforma*..., 162, 163.